

תשא

"למה ה' יחרה אפך בעמך": הגנת משה על ישראל

מבוסס על: לקוטי שיחות חלק ט"ז, שיחה ג' לפרשת תשא

- "למה ה' יחרה אפך בעמך": מדוע משה רבינו אינו מקשה על עצם רצון הקב"ה לכלות את עמו?
- "כלום מתקנא": האם העבודה זרה עצמה היא שמפריעה להקב"ה, או האנשים העובדים אותה?
- מהו החילוק בין פירוש רש"י בפרשת יתרו לפירושו בפרשתנו בהסברת הגנתו של משה רבינו?
- יהודי אינו יכול להינתק מהקב"ה: עומק הגנת משה רבינו על עובדי הע"ז, עד שהקב"ה חזר בו.

הקדמה

בפרשתנו, התורה מספרת בארוכה על חטא העגל - העוון הכי חמור בתולדות עמם ישראל, עליו אנו משלמים עד עצם היום הזה. איך ניתן בכלל להבין חטא שכזה, ולבקש סליחה עליו? קיבלנו את התורה לפני ימים ספורים, משה הלך בשמים כדי לקבל את הלוחות, ובגלל שאיחר קצת - מחפשים אלוהים חדש?!

אכן, הקב"ה כועס מאוד על מצב זה, ומציע למשה רבינו לכלות ח"ו את כל עם ישראל, ולעשות למשה 'עם חדש' - ללא שום בעיות. משה רבינו מסרב בשיא התוקף, ומגן על כל עם ישראל בסנגוריה מעוררת השתאות, עד שסוף־סוף הקב"ה מתחרט על מהלך זה, ולבסוף נותן לו לוחות שניות ביום הכיפורים.

ניתן להתעכב רבות על פרשה יסודית זו. בשיעור זה נתעכב על **התחלת** דברי הסנגוריה של משה להקב"ה: "למה ה' יחרה אפך" - לאור 'פירוש קטנטן'¹ של רש"י על פסוק זה, ונראה איך כבר מההתחלה, משה רבינו ביסס את טענותיו להקב"ה; וכמובן - נוציא מזה הוראה בעבודת ה' - בחיי היום־יום.

אמנם, לפני שנתחיל בשיעור על נושא עמוק זה, חשוב להקדים ולהבהיר כמה דברים יסודיים:

- (א) **הכוונה בבניית העגל**: כוונתם של בני ישראל בבקשתם לאהרן "קום עשה לנו אלוקים" לא היתה ליצור עבודה זרה ממש, אלא ליצירת "ממוצע" נצחי (שאינו בְּתַמוּתָהּ) בין בני ישראל לקב"ה², כתחליף למשה רבנו³. אלא, שלאחר־מכן נגררו חלק מהם אחרי עגל הזהב ועבדו אותו **כעבודה זרה** ממש; (והם אלה שנענשו לאחר־מכן במיתה - בעונשים השונים שהיו, כמובא לקמן).
- (ב) **החומר בבניית העגל**: הדבר המפריע בעגל זה, אינו רק בעצם הדבר שבני ישראל בנו אותו, ושהקריבו קרבנות לפניו; אלא יותר - על חוצפתם הכי גדולה על כך שבשעת מעשה, הם אמרו וצעקו על עגל זה - "אלה אלקיך ישראל אשר הוציאוך מארץ מצרים!"⁴
- (ג) **הממשות בעבודה זרה**: ברור שה'חפצא' עצמו של הע"ז, אליו האדם עובד ח"ו - אינו דבר ממש, ואשר לכן, ישנם צורות של עבודה זרה עליהם אין שום עונש כלל. מאידך - ישנם דברים שיש בהם כוחות מסוימים, מצד כוחות הרוע והקליפה, והתורה נתנה לנו שמות עבודות אלה⁵.
- (ד) **הכוח המיוחד שהיה בעגל**: לא היה זה סתם עץ ואבן... 'עגל' זה נוצר באופן ניסיוני⁶, וממילא היו בו כוחות מיוחדים ונעלים (ובתורת החסידות והקבלה, מבואר בארוכה על מעלתו וגימטרייתו⁷).
- (ה) **טעות בני ישראל על העגל**: כשהם אמרו על העגל "אלה אלקיך אשר הוציאוך מארץ מצרים", בפשטות הם התכוונו לומר שהם ראו בעגל זה כוח רוחני ואלוקי (על־דרך הכוח שישנו בכוחות

¹ **בהתוועדות המקור**: הרש"י הזה הוא מאוד קצר, ועוברים עליו 'כמו מים', ומפרשי רש"י נעמדים רק על פרטים בודדים בו, וכמדובר כמה פעמים שעל עניינים מאוד פשוטים שאינם ברורים כלל - אף אחד לא מתעכב עליהם... במילים אחרות: שיחה זו היא חידושו של רבינו, מתחילתה ועד סופה... גם השאלה, גם התשובה מחודשים... אשרינו!

² ראה בארוכה בלקו"ש ח"א תשא א', בהסבר ע"ד ההלכה, למה אהרן אינו אשם כ"כ במה שקרה. וגם אם נאמר שהוא יצר העגל במו ידיו, הוא רק התכוון ליצירת ממוצע נצחי בין עם ישראל להקב"ה.

³ **לקהל מתקדם**: והרי גם משה רבינו הוא ממוצע בין בני ישראל להקב"ה ("אנכי עומד בין ה' ובניכם")! אלא שישנו "ממוצע המפסיק" (שלא היו צורך בו כדי להתחבר לקב"ה) ו"ממוצע המחבר" (שבצעדיו קשה מאוד לתקשר עם הקב"ה, והוא עוזר לכן. ומשה רבינו, ונשיאי ישראל בכל דור, וכללים בהגדרה זו).

משל למה הדבר דומה: אם ראובן מניח קיר בינו לבין שמעון, זהו ממוצע המפסיק; אך אם ישנם לראובן קשיי ראייה, והוא מניח משקפיים, ורואה את שמעון דרכם - ממוצע זה אינו בא להפסיק ביניהם, אלא אדרבה, כדי לחבר אותם בפועל.

⁴ וכפי שרואים שהתורה מדגישה נקודה זו ג' פעמים: בשעת מעשה; כשהקב"ה סיפר זאת למשה; ובמענה משה לקב"ה.

⁵ עצם זה שהתורה אוסרת עלינו דברים אלה, משמע שיש בזה איזושהי מציאות, אלא שזה אסור עבורנו. ראה בארוכה בלקו"ש חכ"ג בלק א' (שלמדנו בעיון בשנת תשע"ו), על החילוק בין שמות הע"ז שהוזכרה בתורה, לשמות שלא הוזכרו בתורה (ומקשר שם לזה שישנה פרשה שלימה על שם רשע - 'בלק', שזה דווקא מוסף יתרון בעם ישראל! עיי"ש).

⁶ בעגל זה היה אפילו, באופן מסוים, כוחו של משה רבינו! כמובא ברש"י (תשא לב, ד): "מיכה היה שם... והיה בידו שם, וטס שכתב בו משה עלה שור, עלה שור, להעלות ארונו של יוסף מתוך גילוס, והשליכו לתוך הכור ויצא העגל".

⁷ ראה בספר השיחות תנש"א, ש"פ תשא, אות ח': 'עגל' בגימטריה 103, הקשור לק"ג פנים שהיה ירבעם מפרש בתורת כהנים, ש-103 הוא **דרגא נעלית ביותר בלימוד התורה** (!) הקשורה עם השורש של העגל בקדושה, בפני שור שבמרכבה העליונה. ומבאר שם הקשר לירבעם, שהגם שהיה הכי גדול בתורה - העמיד שני **עגלים**... עפ"ז ברור, שעניין העגל עמוק מאוד!

הערה למוסר השיעור

שיחה זו מיוסדת על התוועדות ש"פ תשא תשל"ב, וכדאי מאוד לעיין בה: מבוארים בה כו"כ עניינים שהוזכרו רק בקצרה בשיחה, או שלא נתבארו כלל. (שביבים הובאו כאן בהערות). בכלל, שיחה זו היא די קלה למסירה לכלל הקהל. לקהל מתקדם, כדאי להרחיב עם הערות השיחה. ותן לחכם ויחכם עוד.

הכישוף⁸). וממילא טענו, שבהחלט ניתן לומר שכוח רוחני זה, שמתגלה עכשיו לפנינו, בעיניהם הגשמיות - הוא זה שעשה עבורם כל הניסים והנפלאות שהיו **מקודם** - ביציאת מצרים וכו'.

(ו) **תגובת הקב"ה על חטא העגל:** ברור שהקב"ה בעצמו, אינו נוקם ואינו כועס ח"ו. אלא, שזהו על דרך דברי המדרש "לפי מעשיי אני נקרא"⁹: לפי הצורך, הקב"ה יכול 'להתלבש' כביכול בצורות שונות: קנאות, נקמה, מלחמה, חסד, דין, רחמים - הכל תלוי בנסיבות ובצורך השעה.

(ז) **נתינת מקום לקנאותו של הקב"ה:** כשיהודי לוקח סתם עץ ואבן ומשתחוה לפניו - הוא סתם **טיפש**, ואין צורך להענישו על כך... אבל, אם הוא לוקח כוח רוחני של קליפה, ומשתחוה לפניו - על זה יש בהחלט על מה לדון - איך להענישו, ואיך על הקב"ה **להראות** נגדו איזושהי קנאות. וקנאות זו יכולה להביא ח"ו להרס חמור ביותר. ועל זה עמד משה ומסר נפשו, כדי להגן עלינו.

(ח) **מה שהקב"ה חושב 'באמת':** האם חטא העגל באמת מפריע לו ית' באמת או שאינו מפריע לו כלל ("ורבו פשעך מה תעשה לו?") - זאת לעולם לא נדע (וכנראה שאין זה מתפקידנו כלל):

מצד אחד - ברור שיש מקום לקנאותו של הקב"ה וכן"ל, ומצד שני - ברור שהקב"ה דוחף לכל זה (הן לעצם חטא העגל¹⁰, והן להגנת משה רבינו על עמו¹¹). אבל עלינו להשתדל בעיקר להבין את פרטי סיפור זה, ובעיקר - את **ההוראה** שהוא טומן בתוכו עבורנו¹².

וזה מה שנשתדל לבאר בעז"ה במהלך שיעורנו היום - איך שהקב"ה כועס ומתקנא כביכול (על העגל עצמו ועל עמו ישראל); ואיך שמשה רבינו מוכיח להקב"ה שהגם שב'עגל' זה ישנו אכן כח רוחני ואלוקי - אין מקום כלל לדימיון והשוואה הקב"ה ל'עגל' זה, ואין מקום לקנאות כזו; וכפי שנפרש בארוכה בעז"ה.

מקור 1

"כלום מתקנא": הסבר רש"י על טענת משה

בפרשתנו, אחרי שבני ישראל חטאו בעגל, הקב"ה מצווה למשה לרדת, כדי לראות המצב:

תשא לב, ז: וידבר ה' אל משה: לך רד כי שחת עמך... עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלקיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים... ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול. ויחל משה את פני ה' אלקיו ויאמר: למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה.

על המילים "למה ה' יחרה אפך" מפרש רש"י:

רש"י: למה ה' יחרה אפך. כלום מתקנא אלא חכם בכם גבור בגבור.

בפשטות, ההכרח לפירוש רש"י הוא, כמובא בכמה ממפרשיו של רש"י:

גור אריה להמהר"ל: כלום מתקנא כו'. [ההכרח לפרוש רש"י]: דאם לא כן, מאי 'למה ה' יחרה אפך וכו' - [וכי] אין ראוי להיות 'חרון אף' אחר שעשו עבודה זרה! אלא 'כלום מתקנא כו'."

במילים אחרות: משה אינו יכול לטעון סתם לקב"ה **'מדוע** אתה כועס¹³ - כי זה פשוט שאחרי שישראל חטאו בעבודה זרה, ימים בודדים אחרי שנצטוו על איסורה, הכעס עליהם הכי מוצדק!¹⁴

⁸ וכפי שראינו שחרטומי מצרים הצליחו לעשות "בלטיהם" את שני המכות הראשונות. וכפי ששמענו גם כו"כ סיפורים, אין כ"ק אדמו"ר הציל יהודים שנפלו ל"ע ברשתם של מכשפים שונים ומשונים. וכפשוט, היה צריך בכוחו האלקי של נשיא הדור, כדי להדוף ולבטל כוחות רעים אלה. ואכ"מ להאריך בזאת, אבל חשוב לציין זאת.

⁹ שמות רבה ג, ו: לפי מעשיי אני נקרא - פעמים שאני נקרא באל-שדי, בצבאות, באלקים, בהוי". כשאני דן את הבריות - אני נקרא אלקים; וכשאני מרחם על עולמי - אני נקרא הוי".

¹⁰ רש"י על גמרא ע"ז ד, ב: לא עשו ישראל את העגל [אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה] - כלומר גבורים ושליטים ביצרים היו ולא היה ראוי להתגבר יצרם עליהן, אלא **גזירת מלך** היתה לשלוט בהם כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלני אומרים לו צא ולמד ממעשה העגל שכפרו ונתקבלו בתשובה (וראה בלקו"ש חט"ז תשא ד').

¹¹ רש"י תשא לב, י: הניחה לי - עדיין לא שמענו, שהתפלל משה עליהם, והוא אומר הניחה לי? אלא כאן פתח לו פתח והודיעו, שהדבר תלוי בו, שאם יתפלל עליהם לא יכלם.

¹² **העשרה חשובה:** מרגלא בפומיה דרבינו (כמעט בכל התוועדות): "תורה מלשון **הוראה**". במילים אחרות: לא רק בחלק ההלכה, אלא גם בסיפורים שהתורה אומרת לנו, ישנם בזה שני עניינים: (א) פרטי הסיפור, כפי שקרה אז (ב) ההוראה שהתורה מתכוונת להעביר לנו. (התורה לא מספרת כל מה שקרה... לדוגמה: כמעט 37 שנים של מסע בני ישראל במדבר, מובלע בין פרשת שלח לפינחס... והרי בטח קרו המון סיפורים בשנים אלו... אלא שלא היתה בהם הוראה עבורנו). קורה לפעמים, שישנו איזושהו חילוק בין תוכן הסיפור כפי שקרה אז, לבין תוכן המסר שהתורה רוצה להעביר לנו. (במילים אחרות: לפעמים ישנה איזושהי הרגשה, שהתורה 'משתמשת' בסיפור מסוים, כדי להעביר לנו הוראה שאינה קשורה כ"כ למהות הסיפור שקרה בזמנו). ותפקידנו העיקרי הוא: להשתדל להבין ההוראה שהתורה רוצה ללמד לנו היום מסיפור זה.

¹³ **משל למה הדבר דומה (בדרך אפשר):** ראובן מכעיס את שמעון, ובשיא הכעס, ראובן רוצה לפייס את שמעון ושואל לו בשיא הטבעיות: "מה קרה? מדוע אתה כועס?"... ברור שזה הדבר הכי מופרך לעשות... כי בכך הוא מראה שאינו לוקח את הבעיה ברצינות, ואין שום סיכוי ששמעון ימחול לו; זה רק יגבר את כעסו! אדרבה, יש להשתדל **לפייס** את שמעון כו'.

¹⁴ **בהתוועדות המקור:** ובפרט שמשה עצמו, עשה מזה 'רעש' (שטורעם) גדול: "וישרף (העגל) באש, ויטחן עד אשר דק", וצווה להרוג את כל חוטאי העגל וכו'. וברור שהוא מבין היטב את חומרת חטא ע"ז, ולא יישאל סתם **'מדוע** אתה כועס..."

ביוגרפיה - רש"י:

רבי שלמה יצחקי (בן יצחק), נולד בטריווי שבצפון צרפת בשנת 4800 (1040). כתב פירוש לתורה, לני"ך ולתלמוד שנחשבים כיסודיים ביותר (ונכתבו ע"פ רוח הקודש).

ביוגרפיה - גור אריה:

פירוש על רש"י, חובר ע"י רבי יהודה ליווא ב"ר בצלאל, המהר"ל מפראג. נולד בשנת 5280 (1520) לערך, למשפחת רבנים ידועה. היה ראש ישיבה, פוסק, מפרש, מחנך, מקובל, מנהיג, ומחבר ספרים עמוקים.

ולכן מפרש רש"י שטענת משה להקב"ה היא "איך אתה כועס?" - "איך, אתה הקב"ה, יכול לכעוס ולהתקנא על כאלה זוטות? ... האם אתה מתקנא ב'עגל זהב' חסר תועלת?!"¹⁵.

מקור 2

מדוע פירוש רש"י כאן שונה מפירושו בפרשת יתרו?

והנה, רש"י כבר הזכיר בפרשת יתרו את טענת משה "למה ה' יחרה אפך", ושם הסביר באופן אחר:

רש"י על יתרו כ, ב: ... ולמה אמר לשון יחיד ["אנכי ה'"] אלקיך? לתן פתחון פה למשה ללמד סגוריא במעשה העגל. וזה הוא שאמר: "למה ה' יחרה אפך בעמך" - לא להם צוית לא יהיה לכם אלהים אחרים, אלא לי לבדי.

עפ"ז, נשאלת שאילה על פירושו של רש"י בפרשתנו:

לקוטי שיחות: מדוע מחפש רש"י כאן הסבר אחר לטענת משה רבנו "למה ה' יחרה אפך בעמך"?¹⁶ ובמיוחד כאשר ההסבר ההוא חזק יותר¹⁷, ושולל לחלוטין כל טענה כלפי ישראל, ולא רק חרון אף של מתקנא.

ומזה מוכרחים לומר, ששני הפירושים של רש"י מבארים שני עניינים שונים, וכפי שנפרש לקמן.

מקור 3

האם הקב"ה כועס על ה'עגל' עצמו או על עובדיו?

עוד שאלה שנשאלת על פירושו של רש"י:

על מי הקב"ה מתקנא וכועס - על עגל הזהב עצמו או על האנשים שעובדים אותו? דהנה, מדברי רש"י "כלום מתקנא אלא חכם בחכם..." משמע בפירוש שטענת משה היא שהקב"ה מתקנא על עגל הזהב עצמו - וטענה כזו נגד הקב"ה היא לכאורה היפך הכבוד! שהקב"ה יתקנא בעגל! יתירה מזו, שאילה זו כבר נשאלה על ידי גוי, והחכמים כבר ענו עליה, כמובא בגמרא:

גמרא עבודה זרה נה, א: שאל אגרפס שר צבא את רבן גמליאל: כתיב בתורתכם: 'פי ה' אלקיך איש אכלה הוא אל קנא' (ואתחנן ד, כד), כלום מתקנא אלא חכם בחכם וגבור בגבור ועשיר בעשיר! אמר לו: [קנאת הקב"ה אינה כלפי העבודה-זרה עצמה, אלא כלפי עובדיה - שהחליפו אותו יתברך עבור 'פחות ממנו']¹⁸.

ולפי זה, פירוש רש"י דידן מעלה שתי שאלות נוספות¹⁹:

לקוטי שיחות: (א) מדוע רש"י מסביר כאן שהטענה היתה בקשר לעבודה זרה עצמה ולא כלפי עובדיה? (וכך משמע גם במדרש על הפסוק דידן - ראה בהערה²⁰).
(ב) מכיון שבפשוטו של מקרא, לא מוצאים שהקב"ה ענה שום תשובה על טענת משה "כלום מתקנא" - לא ברור: מהו ה"רעש" של אסור עבודה זרה [בעשרת הדברות] אם אין זו מציאות כלל?

הערה למוסר השיעור

חשוב מאוד להתעכב על שאלה זו, שהיא עיקר היסוד להמשך השיעור: אם אין שום מציאות לעבודה זרה, מדוע הקב"ה מחשיב אותה בכלל? ועל זה יבוא הביאור בארוכה, שזוהי הטענה של משה (ואולי יש לומר, שהקב"ה הפריז כעסו בכוונה, כדי לתת פתחון פה למשה. ראה הוראת הסיפור שבסוף השיעור, ויש לעיין).

מקור 4

מדוע משה אינו טוען "למה ה' תכלה עמך"?

והביאור בזה: ההכרח לביאורו של רש"י נבע משאלה יסודית זו על דברי משה:

¹⁵ לקהל מתקדם: פרשנים אחרים (ראה הערה 3 בשיחה) העדיפו לפרש שדברי משה אינם טענה לקב"ה, אלא הם בקשה אליו: "אל תכעס על עמך". אך רש"י, המפרש לפי פשוטו של מקרא, מעדיף לפרש ש"למה ה'" פירושו כפשוטו - שאילה.

¹⁶ לקהל מתקדם: קשה לומר שרש"י סומך בפרשתנו על פירוש שהביא דרך אגב בפרשת יתרו, וששני הפירושים נכונים (כדברי הרא"ם - "וזה וזה יכשר"). כי בלתי סביר לומר שבפרשתנו, המקום בו נמצא הסיפור, רש"י לא מזכיר, לפחות בקצרה, את הפירוש הזה, שהדברה הראשונה לא הייתה מופנית אליהם, ויסמוך על פירושו האגבי בפרשת יתרו.

¹⁷ בהתוועדות המקור: מה גם שעל ידי זה מובן היטב הלשון "למה ה' יחרה אפך בעמך", שזהו מעצם הטענה: מדוע אתה כועס על "עמך", הרי הם לא שמעו "אנכי ה' וגו'", מכיון שהוא נאמר רק אלי (משה), ולא אליהם...

¹⁸ לקהל מתאים: רבן גמליאל ענה לו על ידי משל: "אמשול לך משל, למה הדבר דומה? לאדם שנשא אשה על אשתו, [אם האשה החדשה] חשובה ממנה - אין מתקנאה בה (הקודמת), פחותה ממנה - מתקנאה בה (איך הוחלפה בגרועה ממנה)".

¹⁹ ישנה עוד שאילה שלישית על דיוק הדוגמאות ברש"י "חכם בחכם גיבור בגיבור" (אות ג' בשיחה); אכן, כדי להקל עבור קהלים מתחילים, כללנו אותה במקור 7 לקמן, בתור נספח עם הסבר הדיוקים, ישר בשלב הביאור בשיחה.

²⁰ שמות רבה כי תשא מג, ו: "בשעה שעשו ישראל אותו מעשה, עמד לו משה מפיס את האלקים. אמר: רבון העולם! עשו לך סיוע ואתה כועס עליהם?! העגל הזה שעשו יהיה מסייעך - אתה מזריח את החמה והוא הלבנה; אתה הכוכבים והוא המזלות; אתה מוריד את הטל והוא משיב רוחות; אתה מוריד גשמים והוא מגדל צמחים. אמר הקב"ה: משה! אף אתה טועה כמותם?! והלא אין בו ממש!, אמר לו: אם כן למה אתה כועס על בניך? הוי 'למה ה' יחרה אפך בעמך'".

הערה למוסר השיעור

מקור 4, 5, 6 הם המשך אחד, מהלך אחד בהבנת דברי משה. כדאי לא להפסיק עם שאלות וכו', עד לסוף מקור 6, כדי להקל עבור הקהל.

לקוטי שיחות: משה היה צריך לטעון ראשית-כל "למה ה' תכלה את עמך", ורק לאחר מכן "למה ה' יחרה אפק". (לכל לראש, לטעון על עצם רצון הקב"ה לכלות ח"ו את עם ישראל, ורק אחר כך לשאול על כעסו).

דהנה, על עצם חובת המיתה על חטא-העגל לא היתה למשה שום שאלה: כבר כתוב לפני-כן בתורה שיש כמה וכמה עבירות שמגיע בעבורם ענש מות ר"ל.

התמיהה היא בקשר לאפן הענש - "ואכלם": יש כלל בתורה²¹, שחיוב וענש מיתה יכולים לחול רק כאשר היו עדים, לאחר שהיתה התראה, ולאחר חקירה ודרישה של בית-דין.

ואילו כאן רואים, שכל עם ישראל נענש, גם אלה שלא הותרו כלל בעדים, וכדברי רש"י לקמן:

רש"י על תשא לב, כ: וישק את בני ישראל... שלש מיתות נדונו שם. אם יש עדים והתראה - בסוף...; עדים בלא התראה - במגפה... לא עדים ולא התראה - בהדרוקן, שבדקום המים וצבו בטניהם²².

ואם כן, טענתו היסודית של משה היא: על סמך מה הקב"ה מעניש כאן יש את כולם?

מקור 5

גם בחטא 'עץ הדעת', ביצוע העונש לקח זמן

יתירה מזו: [חטא העגל דומה בחומרו לחטא עץ ודעת], וגם שם, ביצוע העונש 'לקח יותר זמן':

לקוטי שיחות: הגם שהקב"ה אמר לאדם הראשון "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות" (בראשית ב, יז), רואים בכל זאת, שלא נענש בעברו על-כך בענש מיתה מיידית, אלא רק לאחר שחי תשע-מאות ושלושים שנה.

ואלו כאן, בחטא העגל, אמר הקב"ה "ועתה הניחה לי... ואכלם" - הענש הוא מיתה ומיד לאחר החטא, ויותר מכך: "ואכלם" הכונה היא לכל ישראל, גם למי שלא עבד (ראה הערה²³).

מקור 6

משה מוכיח להקב"ה שקנאתו לעגל איננה במקומה

ומכל זה משה רבינו הבין, שהעונש הזה שהקב"ה רוצה להביא, קשור בעיקר לכעסו הגדול:

לקוטי שיחות: אפשר להבין שעל חטא חמור של עבודה זרה מגיע ענש חמור²⁴; אבל מכך שהקב"ה אמר "ואכלם" - (א) ללא בית-דין, (ב) תכף ומיד, (ג) את כל ישראל - מובן, שהוא ענש שאינו נובע רק מעצם החטא של עובדי העגל, אלא מפני חרון-אף בקשר לעבודה זרה עצמה.

ולפיכך טען משה "למה ה' יחרה אפק" - מצד עגל הזהב - "כלום מתקנא אלא חכם בחכם...": הרי העגל אינו שום מציאות העשויה לגרם ל"מתקנא"...

ועפ"ז מובן הטעם לפירושי רש"י השונים, בפרשת יתרו ובפרשתנו: בפרשת יתרו מפרש רש"י את הדגש בטענת משה, לפי הפירוש השייך שם במקום הציווי, שיש "פתחון פה" אפילו לעובדי העגל עצמם. אך כשלומדים את פשוטו של מקרא כאן - בסיפור המאורע, מובן²⁵ שהטענה איננה רק על עצם העונש לעובדי העגל, אלא על חרון-האף בקשר לעבודה-הזרה עצמה, וכנ"ל (ראה מסגרת).

מקור 7

ביאור דיוק הלשונות "חכם בחכם, גיבור בגיבור"

לפי זה מובן גם דיוק הלשונות ברש"י "כלום מתקנא אלא חכם בחכם, גיבור בגיבור":

אי אפשר לומר שזה מבוסס על פסוק זה בירמיה (לקמן) - מכיון ששם מוזכר גם הלשון "עשיר":

²¹ שהוזכר כבר בפרשיות קודמות, לדוגמא, ברש"י על משפטים כב, יז: "מכשפה לא תחיה - אלא תומת בבית דין".

²² במחלה זו, הבטן מתנפחת, באופן היכול לגרום למוות פתאומי ל"ע. בצרפתית, זה נקרא: "hydropisie".

²³ ההכרח לכך הוא מזה שהקב"ה אמר למשה "ואעשה אותך לגוי גדול", שמזה משמע שכל העם החדש יתחיל ממנו, ללא שום תינוק שנשאר מהעם הקודם ל"ע... גם אלו שלא עבדו היו נכללים עם אלה שעבדו (באופן אקטיבי ופסיבי). וכך משמע גם מפירוש רש"י (תשא לב, ג): "לאברהם ליצחק ולישראל - ...ואם אינן נצולין בזכותן, מה אתה אומר לי ואעשה אותך לגוי גדול, ואם כסא של שלוש רגלים אינו עומד לפניך בשעת כעסך, קל וחומר לכסא של רגל אחת".

²⁴ **לקהל מתקדים:** עוון הע"ז חמור במיוחד, מכיון שאין מקום כלל ברגש להתאוות לזה... והגם שמואב בגמרא (יומא סט, ב) שהיצר של הע"ז היה קיים בעבר, ובוטל ע"י החכמים; ראה בהערה 24 בשיחה, שע"פ פש"מ לא מצינו לכאורה שינוי ביצר הע"ז. ומצייין שם ללקו"ש ח"א ע' 144, שכוונת בני ישראל הייתה ליצור ממוצע במקום משה, אלא שמזה בא חטא הע"ז.

²⁵ **בהתועדות המקור:** מכיון שתיבת "עמך" בפסוק זה אינה מוסבת על "אפק" (כמוסבר בהערה 6 לעיל), אלא על ההמשך של הפסוק, בבחינת: "מדוע אתה כועס על עמך אשר הוצאת מארץ מצרים", וכדלקמן במקור 7.

ירמיה ט, כב: כה אָמַר ה' אֵל יִתְהַלֵּל חֲכָם בְּחַכְמָתוֹ וְאֵל יִתְהַלֵּל הַגְּבוּר בְּגִבּוּרְתּוֹ אֵל יִתְהַלֵּל עֲשִׂיר בְּעֶשְׂרוֹ.

ולכן יש לומר, שבזה רוצה רש"י לרמז על חיזוק בטענת משה רבינו על קנאותו של הקב"ה:

לקוטי שיחות: פְּדִי לְהוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וּלְהוֹלִיכֵם בְּמִדְבַּר נִדְרָשׁוּ שְׁתֵּי הַתְּכוּנֹת - "חֲכָמָה" (פְּרָטִי הַנְּסִים וְהַנְּפִלְאוֹת), וְ"גְבוּרָה" (הַהוֹצָאָה לְפִועֵל²⁶); אֲךָ לֹא הָיָה שׁוֹם הַכְּרַח בְּעֶשְׂרֹ.

וזאת אָמַר מֹשֶׁה רַבְּנוֹ: אִם יִשְׂרָאֵל אָמְרוּ עַל הָעֵגֶל: "אֵלֶּה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלֶנּוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" - הָרִי הָאֵמֶת הִיא שְׁהַקְב"ה הוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם "בְּכֹחַ גְּדוּל וּבְיַד חֲזָקָה", וְלֹא הָעֵגֶל ח"ו, לְעִבּוּדָה-זָרָה אֵין שׁוֹם חֲכָמָה אוֹ גְבוּרָה, וְלֹכֵן אֵין שִׁינְךָ "לְהַתְּקַנָּא" בָּהּ!

מקור 8

גם עובדי העגל לא האמינו לו באמת - יהודי אינו יכול להיפרד מהקב"ה!

מ"ינה של תורה", העומק הפנימי הטמון ברש"י זה:

ובהקדים שלכאורה, גם אכן משה שכנע את הקב"ה שאין מקום להתקנא על העבודה זרה עצמה, מדוע הקב"ה לא נתקנא על בני ישראל, על חשבם שהעגל הוא 'חכם' וגבור? והביאור בזה:

לקוטי שיחות: יְהוּדִי כְּשֶׁלְעֲצָמוֹ אֵינוֹ טוֹעֶה בְּעִבּוּדָה זָרָה, הוּא יוֹדֵעַ שְׁנֹהוּ רַק עֵץ וְאֶבֶן וְאֵינוֹ מַחְשִׁיב כְּלָל אֶת הָעִבּוּדָה זָרָה אֲפִלוּ כִּשְׁהוּא עוֹבֵר עַל הַחֲטָא²⁷; וְדַבְּרֵי עוֹבֵד הָעִבּוּדָה-זָרָה "אֵלֶּה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל" נֶאֱמָרִים רַק מִשׁוֹם שֶׁ"נִכְנַס בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת" - דְּבַר נִפְרָד מִן הַיְהוּדִי עֲצָמוֹ.

וְזוֹהִי טַעֲנַת מֹשֶׁה: גַּם מִצַּד יִשְׂרָאֵל, אֵין כְּלָל מְקוֹם לְ"מַתְּקַנָּא", כִּי בְּמֵהוּתָם הֵם אֵינָם מְסַגְּלִים כְּלָל לְהַחְשִׁיב אֶת הָעִבּוּדָה-הַזָּרָה כְּ"חֲכָם" אוֹ "גְבוּר" - וְדַבְּרִים אֵלוֹ גְּרָמוּ לְ"וַיִּנְחַם ה'...".

[בדרך אפשר: מכאן לומדים על מעלתו העצומה של משה בהגנתו על ישראל; אלא שמצד שני, ברור שהקב"ה הוא זה ש'דחף' את משה רבינו לכך - כפי שניתן להבין מן הסיפור הבא:]

הקב"ה 'מסדר' את הקשר בין משה וישראל: (לקו"ש ח"ב שופטים; ספה"מ קונטרסים ב' עמ' 712)

באחת מנסיעותיו של אדמו"ר האמצעי, נתאכסן במלון מסוים למשך שבוע ימים, ונתקבץ קהל רב לקבל פני קדשו, והתחיל האדמו"ר האמצעי לקבלם ביחידות - כנהוג בנסיעותיו.

באחד הימים, באמצע היום, בשעה שמאות אנשים עמדו צפופים וחיכו כדי להתקבל ליחידות, בפתע פתאום צווה הרבי לסגור הדלת ופסק מלקבל את האורחים. כולם חשבו אשר בטח הרבי עייף מריבוי הנכנסים, ורק הפסיק קצת בכדי להינפש ולהחליף כוח.

כעבור חצי שעה, יצא הגבאי טרוד ביותר ועיניו אדומות מבכי ולחש איזה דברים באזני החסידים הגדולים שהיו באותו מעמד. החסידים בשמעם את דבריו נבהלו, ורגש פלצות עבר במחנה אנ"ש ואין איש יודע עד מה. כעבור שעה ושתים, נכנסו איזה מהחסידים הגדולים אל הבית ושמעו מאחורי דלת הרבי, איך שאומר מזמורי תהלים בשפיכת הנפש בבכי רב מעומק נקודת קדושת לבבו. אחדים מהם נתעלפו מרוב צער, מבלי דעת מאומה על מה ולמה זה חרד כ"ק אדמו"ר כל החרדה הגדולה הזאת, באמצע יום רגיל, בעבודה של מרירות גדולה כזו?

ביום שלאחריו התחיל סדר קבלת האורחים כבתחילה, ויהי לפלא. לאחר כמה ימים, החסיד ר' פנחס נ"ע משקלוב שהיה מנכבדי החסידים שאל מהאדמו"ר האמצעי לסיבת הדבר.

כרגע נתעצב האדמו"ר האמצעי במאוד, ואחר כך השיב לו, שכשמגיעים לשאול משהו ממנו ביחידות, צריך הוא למצוא גם בעצמו ענין זה, בדקות דקות עכ"פ, ודוקא אז יכול לענות על זה. ובאותו יום, כשבא מישהו ושאל על ענין פחות ביותר לא יכול היה למצוא את הענין בעצמו אפילו בדקות דקות. אבל היות שבכל זאת באו לשאול אותו על כך, במילא לא היה יכול או שלא רצה להמשיך הלאה את היחידות, ונתערר בתשובה, אולי יש דבר לא טוב טמון בעצמו...

מבאר הרבי: זהו גם הביאור במה שאמר הקב"ה למשה רבינו בשעת חטא העגל: "לך רד כי שחת עמך"; שלכאורה מדוע היה צריך לומר לו את זה? אלא מפני שמשה רבינו היה אז בשמים, 'לחם לא אכל ומים לא שתה', הוא היה למעלה מעלה - ובני ישראל היו למטה מטה... לכן אמר לו הקב"ה "כי שחת עמך", שבהם נמצא הכוח שלך, ועי"ז היה למשה קשר עמהם ואז היה כבר יכול ללמד זכות עליהם. [הרי שהקב"ה דחף את משה למילוי משימתו].

"ובכן" - מהי הוראה השיחה?

- בהתוועדות המקור ובשיחה עצמה, לא הובאה לכאורה הוראה מפורטת. להלן כמה נקודות למחשבה, מבוססות על השיחה, בדרך אפשר:
- (א) גודל חשיבות עניין ההתקשרות לנשיא הדור, המוסר נפשו כדי להגן על עמו ישראל וללמד זכות עליהם - בכל מצב.
 - (ב) שיהודי באיזה מצב שלא יהיה, בתוך-תוכו יודע הוא האמת, ולעולם אינו רחוק מהקב"ה! ואין להתייאש ממנו ח"ו.
 - (ג) ללמד זכות תמיד על יהודי שני. למצוא תמיד הטוב שבתוכו.
 - (ד) מן הסיפור (בדף זה): בסופו של דבר, הקב"ה רוצה רק בטובתם של היהודים, וטובה זו עוברת דרך משה רבינו, נשיא הדור! ותן לחכם ויחכם עוד.

²⁶ בהתוועדות המקור: יציאת מצרים - קשורה עם גבורה, וההליכה בדרכי המדבר - דורשת חכמה. (כאן נבאר קצת אחרת).

²⁷ היום יום כה תמוז (תרגום). מיוסד על דברי האדה"ז: "יהודי אינו רוצה ואינו יכול להיות מנותק מאלוקות".